

Déri András

A MOZAIK2011 KUTATÁS EREDMÉNYEINEK POLITIKAI DIMENZIÓI

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

A MOZAIK-kutatás politikai dimenzióinak értelmezéséhez különösen fontos szem előtt tartanunk az adatfelvétel idejét. A 2011. tavaszi és nyári eleji időpontokat a határon túli magyarság szempontjából elsősorban a magyar állampolgárság könnyített felvételének lehetőségével kapcsolatos hírek tematizálták – s mint látni fogjuk, a szlovákiai választások ügye a felvidéki fiatalok véleményét erőteljesen befolyásolta. Fontos kiemelni, hogy az adatfelvétel kvalitatív jellegű volt, tehát az elemzés során nem vonhatók le általánosítható állítások a kisebbségi magyar közösségek¹ fiataljai politikai viselkedésének és preferenciáinak aránybeli megoszlásáról, ehelyett a fiatalok által problémának érzékelt jelenségek feltérképezése volt a célunk, valamint tipikus attitűdöket és a véleményeket és beállítódásokat befolyásoló tényezőket próbálunk felderíteni.

A kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok politikai attitűdjeinek vizsgálatánál érdemesnek találtuk némileg eltérni a fókuszcsoporthoz tartozó elemzés hagyományos módszereitől. Mivel a csoportos beszélgetések témája nem az aktuálpolitikai helyzet volt, hanem a kisebbségi magyar közösségek különböző dimenzióinak percepciója, így aktuálpolitikai, és főleg pártpolitikával kapcsolatos témák viszonylag kevésszer – és általában kis hangsúllyal jelentek meg. Ezért elemzésünk során a legtöbb esetben el fogunk tekinteni a csoportos beszélgetés szituációs tényezőinek bemutatásától (már csak azért is, mert az esetek többségében nem alakult ki komoly párbeszéd az érintett témákban), ehelyett a vélemények és attitűdök minél részletesebb bemutatására tesszük a hangsúlyt, természetesen a regionális különbségek szerepének vizsgálatát nem figyelmen kívül hagyva. A felmerülő, politikai szempontból is releváns témák között azonban volt egy, amely a csoportos beszélgetések többségében nagyon hangsúlyosan jelent meg: a kettős állampolgárság ügye – ezért elemzésünk az ezzel kapcsolatos attitűdökkel részletesebben, a pártpolitikai helyzetkép bemutatásánál mélyebben is foglalkozik.

A fókuszcsoporthoz tartozó tematikus másodelemzése során kétlépcsős módszert alkalmaztunk. Először a fókuszcsoporthoz tartozó mindegyikében rákerestünk a jelentősebb magyarországi politikai pártok és politikusok neveire, a „politika” szóra (és ragozott alakjaira), a „válasz-

¹ Ablonczy Balázs és Bárdi Szabolcs cikke meggyőzően érvel amellett, hogy a határon túli magyarok kifejezésnél bizonyos esetekben szerencsésebb kisebbségi magyar közösségekről beszélni, így cikkünkben tudatosan alkalmazzuk a kétféle fogalmat. Kisebbségi magyar közösségekről beszélünk, ha a „társadalomként való önmeghatározás” adja a releváns kereteket, míg határon túli magyarokról, ha a „magyarországi nézőpont elsődlegessége” teszi ezt indokolttá. (Ld. Ablonczy – Bárdi 2010. 14–15.)

tás”, „választójog” szavakra (és ragozott alakjaikra), valamint a „(kettős) állampolgárság” kifejezésre, majd az eredményekben kirajzolódó általános tendenciák alapján az ezekkel kapcsolatban felmerülő kérdéseket és problémákat tematikusan csoportosítottuk. A következőkben az elsődleges elemzési szempontok szerint mutatjuk be az eredményeket, a másodlagos szempontokat a kifejtés során ismertetjük, illetve az összefoglaló részekben szintetizálva értelmezzük.

Elemzésünkben tudatosan tartózkodunk mindennemű, a politikával kapcsolatos értékelő megjegyzéstől, az értékelést tartalmazó részletek mindig a megszólalók véleményének leírására szolgálnak.

ÉRTELMEZÉSI KERETEK

A fókuszcsoportokból általában véve megerősítést nyertek azon várakozásaink, hogy a határokon túli fiatalok viszonylag kevésbé érdeklődnek a szűkebb értelemben vett politika iránt, véleményeiket sokkal inkább a közügyekkel (és a közösségi ügyekkel) kapcsolatos diskurzusból lehet megismerni. Friss kvantitatív adataink nincsenek, de a 2001-es adatfelvétel tanúsága szerint a határon túli magyar fiatalok politikai érdeklődése akkor csekély volt. A felvidéki magyarság esetén megállapítható volt, hogy „[a] válaszadókat inkább nem érdekli a politika, sőt a legtöbben (38%) kimondottan azt válaszolták, hogy egyáltalán nem érdekli őket”. (Szabó A. et al. 2002..78.). Kárpátalján és a Vajdaságban szintén az volt tapasztalható, hogy a politika iránt érdeklődők a fiatalok ötödét sem teszik ki (ld. Szabó A. et al. 2002.,129. és 281.). A belső-erdélyi területeken élő fiatalok körében szintén mindössze 15% volt azok aránya, akik érdeklődésüket fejezték ki a politikával kapcsolatban (ld. Szabó A. et al. 2002. 175.), míg Székelyföldön „[a] 18–29 évesek szinte kétharmada egyáltalán nem vagy csak nagyon kis mértékben érdeklődik a politika iránt. Közepes érdeklődés a 18 évet betöltöttek egynegyedénél mutatkozott, erőteljesebb érdeklődést pedig csak minden tizedik 18 éven felüli fiatal mutatott. Ilyen módon elmondható, hogy a vizsgált korosztály politikához való viszonya meglehetősen passzív.” (Szabó A. et al. 2002. 227.).

Noha a fiatalok politikai aktivitásáról frissebb kvantitatív adataink nincsenek, egy nem régi, az erdélyi, felvidéki és kárpátaljai magyarokat kvalitatíve leírni próbáló (azonban reprezentativitást nem ígérő) longitudinális vizsgálat (ld. Dobos 2011) azt állapítja meg, hogy nevezett területeken a magyarok közéleti érdeklődése az időben előrehaladva egyértelműen csökkenő tendenciát mutat (Dobos 2011. 105–106), noha a gyermekeiknek magyar iskolát választók körében átlagosan sokkal nagyobb ez az érdeklődés (bár a kutatást végzők körükben is tapasztaltak visszaesést). Ezen a ponton fontos azt is jelezni, hogy a fókuszcsoportokban való részvétel természetesen önkéntes volt, és az esetek többségében határon túli magyar szervezetek segítettek a megszervezésben, így feltételezhető, hogy a közösségi, illetve a magyarsággal kapcsolatos ügyek iránt inkább érdeklődő fiatalok vettek ezeken részt.

A MAGYARORSZÁGI POLITIKAI HELYZETRŐL ALKOTOTT KÉP – KORMÁNY, PÁRTOK, KORMÁNYPÁRTOK

Az összes fókuszcsoporthról, a felvétel helyétől függetlenül elmondható, hogy a magyar belpolitikai helyzet nagyon ritkán és nagyon kis hangsúllyal jelent meg. Ennek természetesen oka az, hogy az adatfelvétel során nem volt kiemelt cél ennek a témakörnek a mélyebb megismerése, azonban ezzel együtt is jelzés értékű a magyar pártpolitika felvetésének fel-tűnő hiánya.

A legtöbb esetben a kettős állampolgárságról való beszélgetések sem jártak a témakör pártpolitikai háttérének explicitté tett felidézésével, azonban ahol mégis felmerült a magyar belpolitika, ott ennek említése valamilyen szinten mindig a kettős állampolgárság ügyével hozható összefüggésbe. A belpolitikára reflektáló fiatalok két kivétellel minden esetben a nagyrégiókból (Felvidékről, a romániai magyar területekről, a Vajdaságból és Kárpátaljáról) kerültek ki. Ennek feltételezhetően a nagyobb érdeklődés és a kettős állampolgárság ügyéhez kapcsolódó, a nemzetek közötti konfliktusos politikai-társadalmi helyzet az elsődleges oka.

Nagyon érdekes tanulság, hogy a politikai pártok név szerinti említése nem volt jellemző, a politikáról való beszéd sokkal gyakrabban idézett fel a fiatalokban konkrét személyt (az esetek nagyon nagy többségében Orbán Viktort).

A 2004-ES NÉPSZAVAZÁS HATÁSAI

A következőkben elsőként a magyar politikai helyzettel való általános foglalkozásnak tulajdonított jelentőséget mutatjuk be a 2004-es népszavazás hatásain keresztül.

A magyar politikával kapcsolatban (a kettős állampolgárság új fejleményeit leszámítva, amelyekről részletesebben külön fejezetben számolunk be) leggyakrabban felmerülő téma a 2004-es népszavazás eredményével és annak a határon túli és a határokon belül élő magyarok viszonyára gyakorolt negatív hatásával kapcsolatos. Általánosságban elmondható, hogy a 2004-es népszavazás eredményei miatt érzett sérelmek az ezt a témát említők számára nem vagy nagyon kevésbé tompultak. A téma jellemzően háromféle kontextusban jelent meg: legjellemzőbb a 2004-es népszavazásnak a jelenlegi fejlemények tükrében való értelmezése (erre a kettős állampolgársággal kapcsolatos fejezetben térünk ki), de több helyen szóba került a népszavazás feldolgozhatóságának, a magyarságtudatra gyakorolt hatásának kérdése, illetve a hosszú távú, magyar–magyar viszonyra gyakorolt hatása. Fontos megjegyezni, hogy a jelenlegi folyamatok kontextusától függetlenül csak azon régiókban jelent meg ez a téma, ahol viszonylag nagy létszámban élnek magyarok.

A 2004-ES NÉPSZAVAZÁS FELDOLGOZHATÓSÁGA

A népszavazás hosszú távú attitűdformáló hatásának három formáját tapasztaltuk. A csatlódás érzése az összes ezzel kapcsolatos megszólalásban tetten érhető volt, azonban ennek különböző következményei láthatóak. Az Eszéken felvett csoportban (ahol az asszimiláció jelei erőteljesen tapasztalhatóak voltak) a kiábrándultság érzése jelent meg következmény-

ként, amely adott esetben valószínűleg hozzájárulhat a magyar identitástól való eltávolodáshoz:

mert mondjuk volt a ... népszavazás, ami ... egy nagy csalódás, most utána, nem tudom. Így hidegen hagy, akkor nincs ez az ügy megválaszolva ... egy ökörség volt.

A megszólalás dinamikájában jól látszik a népszavazás okozta csalódás miatti kognitív feszültségek levezetésének egyik módja: az események eltávolítása, relativizálása és az ezzel kapcsolatos ügyektől (akár a magyarságtól) való elfordulás. Feltételezhetően ebben közrejátszik az asszimilációt amúgy is gyorsító környezet.

Gyökeresen eltérő értelmezés látható a cserbenhagyás tapasztalásának explicitté tételével. Ilyen jellegű interpretációval csak az egyik, Sepsiszentgyörgyön felvett fókuszcsoporthoz találkozunk:

Szerintem így nem konkrétan... egy tudatalatti megmozdulás indult el ekkor. Egy tudatalatti igenis itt volt és Magyarország... mert idáig mindig bíztak Magyarországon, és akkor egy tudatalatti elindulás kezdődött, merthogy igen, most Magyarország minket cserbenhagyott.

A fenti idézetben nemcsak a cserbenhagyás motívumára érdemes figyelni, hanem az „elindulás” említésére is, amely egy hosszabb távú távolodási folyamat kezdetének tapasztalatát jelzi.

Találkoztunk olyan véleménnyel is, amely a 2004-es eseményeket nem folyamatként értelmezi, hanem egy egyszeri, de traumatikus élményként, amely önmagában véve (és nem következményeit tekintve) van hatással az ezzel kapcsolatos attitűdökre:

... a népszavazás után tényleg az volt, hogy akkor itt mindenkinek ... na, akkor nem kellünk senkinek! És nem csak az, hogy mit tudom én, hogy az értelmiségi emberek vagy az, aki tényleg foglalkozik a politikával, hát én még akkor, 2004-ben volt a népszavazás, én még kis takony pólya voltam, meg minden, és az én osztálytársaim mindenki, hogy mocsok magyarok, meg hát volt nekünk valamilyen előadó, nem is emlékszem, hogy valamivel kapcsolatban és akkor így magyarázták, hogy sajnálatos ez a népszavazás, meg így-úgy. És akkor a fiúk megkérdezték: és maga elment? Hát, az úgy volt, hogy... na, hát és akkor mit magyaráz itt meg mit beszél? És nekiálltak az előadónak a 15-16 éves srácok, tehát tényleg mindenkiben az egy nagyon rossz hangulatot keltett.

A fenti, Beregszászról származó idézetben fontos észrevenni, hogy a csalódás nem a cserbenhagyás érzésének passzív tudomásulvételét asszociálja, hanem a kollektív felháborodást, amely a visszaemlékezés során a szabad függő beszéd alkalmazásával minden bizonnyal a beszélő fiatal saját álláspontját is tükrözi. Itt tehát a 2004-es események egyszeri eseményként, nem feltétlenül egy folyamat részeként értelmeződnek, amely azonban traumatikussága okán tartóssá és tudatilag erősen beágyazottá teszi az ehhez kapcsolódó felháborodottság-érzetet. Érdemes azt is kiemelni, hogy ebben az idézetben a magyarországi magyarok részéről történő elfordulás kap erős hangsúlyt. A „nem kellünk” szófordulat egy másik Kárpátalján felvett fókuszcsoporthoz is megjelent:

– Meg azután, asszem 2005-ben volt a népszavazás, amikor kiszavaztak minket.

– Nem kellünk!

– Hát, az nagyon rossz volt.

A „kiszavazás” nyelvi megfogalmazása nemcsak az esemény traumatikus voltának jelzése miatt fontos, hanem egyúttal a közösségvállalás megtagadását is magában hordozza.

A feldolgozhatóság vizsgálatával kapcsolatban tehát kétféle, igen eltérő attitűddel találkoztunk. Azok körében, akik a 2004-es népszavazás eredményeinek traumatikusságát emelték ki, a téma erős indulati töltéssel merült fel, ami a feldolgozhatóság lehetetlenségét jelenti. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a magyarságtudat szempontjából ez az álláspont kódolja az erősebb kisebbségi magyar közösségi tudatot, míg a 2004-es esemény feldolgozása bizonyos esetekben a magyarságtól való elfordulással járhatott.

A MAGYARORSZÁGI ÉS A HATÁRON TÚLI MAGYAROK VISZONYÁRA GYAKOROLT HATÁS

A közösségvállalás megtagadásának percepciója minden esetben megjelent, ha a 2004-es népszavazás szóba került. Az előbbieket során az eltávolodás és a csalódás egyfajta bizalomvesztést jelez, azonban egy másik tipikusnak mondható attitűd (a magyarországi magyarok előítéletességének percepciója kisebbségi magyar közösségekben élőkkel szemben) esetében is találkoztunk olyan véleménnyel, amely ezt összekapcsolja a 2004-es népszavazással:

Tehát egy pár ember hozta, és a másikat amikor elutasították az pedig egy referendum volt, tehát az egész nép körében volt úgymond megszavazva. Az szerintem jobban tükrözi a magyarországi magyarok álláspontját, de ebben biztos voltak más tényezők is, amik ehhez vezettek.

DE MI EZ AZ ÁLLÁSPONT?

Hogy az a magyar, aki Magyarországon él.

Ez a Felvidékről származó idézet drámai képet fest a két csoport (a magyarországi és a kisebbségi magyar közösségekben élő magyarok) viszonyának a kisebbségi magyar közösségekben élők által érzékelt képéről. Fontos látnunk, hogy ebben az esetben a népszavazás az észlelt sérelmeknek nem kiváltója, hanem inkább indikátora az ettől függetlenül létező valóságnak.

A fenti idézetekből jól látszik, hogy a 2004-es népszavazás értelmezésében három jelentősen elkülönülő attitűd figyelhető meg:

1. Azok esetében, akik számára reális alternatíva a magyar identitástól való eltávolodás, ez a csalódás könnyen a magyarországi események figyelemmel kísérésétől való elforduláshoz vezethet.
2. A cserbenhagyás érzése azok körében tapasztalható, akik erős identitástudattal rendelkeznek. A traumaként megélt esemény egyszeriként értelmeződik, és nagyon erős attitűdformáló hatással bír, de a jelen változásai segíthetik a trauma feldolgozását.
3. Azok, akik 2004 óta is tapasztaltak sztereotipizáló vagy előítéletes megnyilvánulásokat a magyarországi magyarok részéről, tipikusan folyamatként értelmezik a szituációt. A magyar politikai relevanciák megértéséhez azonban nagyon fontos, hogy ez a csoport is két részre bomlik. Vannak, akik 2004-et tekintik a folyamatot elindító tényezőnek. Akik így vélekednek, azok feltehetőleg erős ellenérzésekkel viseltetnek az akkori kormánypárt iránt. Azok viszont, akik ezt egy amúgy is végbemenő folyamat egy részeként tekintik, nem feltétlenül a pártpolitika keretei között értelmezik az eseményeket.

A MAGYARORSZÁGI PÁRTPOLITIKA MEGJELENÉSE A FÓKUSZCSOPORTOKBAN

A magyarországi pártok konkrét említése nagyon ritkán jelent meg a csoportos beszélgetések során. Ennek háttérben azonban, úgy tűnik, nem elsősorban a politikai háttér evidenciának való tekintése áll, hanem a magyarországi nemzetpolitikai lépések párhelyzettől független értelmezése (ez nem jelenti, hogy az értékek és irányvonalak preferenciáinak változásait ne érzékelnék a kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok, azonban ezt, legalábbis explicite, inkább a magyar állam intézményének tulajdonítják, nem elsősorban a kormányalkotó konkrét pártoknak). A következőkben az inkább kivételnek számító, a pártok (vagy politikusok) nevesítésével járó említéseket mutatjuk be, amelynek során jól látható lesz, hogy a politikai irányvonalak változását többnyire az azt leginkább reprezentáló személyhez (Orbán Viktorhoz) kapcsolják, mint a kormányalkotó pártokhoz.

A magyarországi pártokat és politikusokat névvel szinte kizárólag a kettős állampolgárság kontextusában említették a beszélgetéseken részt vevő fiatalok, éppen ezért az eredmények értelmezésekor nagyon fontos a beszélgetések felvételének helyszíne. A felvidéki régióban volt egyedül egy általánosnak mondható negatív attitűd tapasztalható (ennek egyértelmű oka, hogy a szlovákiai magyar közösség egy részének jellemző vélekedése szerint a szlovákiai választások miatt a kettős állampolgársággal kapcsolatos hírek időzítése szerencsétlen volt). A felvidéki magyarok körében tapasztaltakon kívül nem jelent meg olyan vélemény, amely egyértelműen negatív kontextusba helyezte volna a jelenlegi magyar kormány határon túli magyarokkal kapcsolatos politikáját.

A JELENLEGI KORMÁNYALKOTÓ PÁRTOK POZITÍV KONTEXTUSBAN, AZ MSZP NEGATÍV KONTEXTUSBAN

Az aktuálpolitikával kapcsolatos pozitív vélemények egyöntetűen a változás percepciója köré szerveződtek.

– Vagy akár lehetséges az is, hogy vannak olyan emberek, akik azért akarják inkább a gyerekeiket, hogy ha már horvát állampolgárok, hogy inkább horvát nemzetiségűnek is tartsák magukat, mert egyszerűen úgy érzik, hogy ők nem kapnak semmiféle támogatást az anyaországtól. Vagy úgy érzik, hogy ők le vannak írva az anyaország által.

– MI AZ ANYAORSZÁG?

– Hát Magyarország!

– MI? MÉGEGYSZER! HOGY A MAGYAR ÁLLAM NEM TÖRŐDIK A KISEBBSÉGEKKEL? AZTÁN?

– Na jó, most ez az új Fideszes politikai rendszer kicsit jelzeti velünk, hogy azért figyelnek ránk, de hát...

A pozitív kontextusú szövegrészek közül a fenti, Eszékről (tehát viszonylag kis magyar lakosságszámú régióból) származó idézet esetén a legkevésbé egyértelmű és erőteljes a változás pozitív kontextusba helyezése. Itt mindez csak moderátori kérdésre merül fel, és pozitív irányúként értelmeződik, azonban a fiatalok által elvárnál kisebb változások

érzékelését jelzi. Ezen attitűd jobb megértéséhez érdemes a „Fideszes politikai rendszer” koncepcióját is kiemelni, amely az előző kormánnyal való rendszerszintű szembeállításra utal. A hiányérzet tehát ebben az esetben feltehetőleg arra vezethető vissza, hogy a nagy, rendszerszintű változásokban az elvártnál kisebb (vagy más típusú) hangsúly került a nemzetpolitikára.

A változás által implikált opposzió néhány megszólalásban explicite is megjelent.

Én nekem ez jó, én úgy vagyok vele, hogy örömmel fogadtam két okból: az egyik azért, hogy Topolyán, azon a kis településen, ami 1920 óta már nem Magyarország, meg '44 óta nem Magyarország, én ott elmehetek és szerintem az Orbán Viktorra leadhatom a voksomat. Ez az egyik, ami nagyon fontos, a másik dolog, meg úgy gondolom, hogy az, hogy ne kerüljön soha többé a hatalomra olyan, olyan ember, aki nem olyan régen volt Magyarország élén. Tehát az, hogy megtagadja a saját nemzetét – és itt Gyurcsány Ferencre gondolok, hogy kimondjam a nevét –, tehát úgy gondolom, hogy már csak azért sem és azért is örülök ennek, mert arra gondolok, hogy egy és fél, vagy kétmillió állampolgár – vagy két- és fél millió, mert Kanadában is az unokatestvérem ugyanúgy szavazni fog – és nem fogjuk megengedni, hogy többet ez megtörténjen.

A Szabadkáról származó idézet (amelyben nem pártokat, hanem személyeket állít szembe a megszólaló) a sérelmek okozójaként az előző kormányt jelöli meg. A vele szembeni elutasító attitűd annyira erős, hogy nemcsak véleménybeli, de cselekvéses következményekhez is vezet, amely az esetleges magyarországi választásokon való biztos részvételt jelenti az ezt lehetővé tévő politikai formáció egyértelmű támogatásával. Ez a vélekedés azonban, mint a korábbi idézetekből is kirajzolódik (pl. „amikor elutasították az pedig egy referendum volt”), korántsem általános. A témával kapcsolatban megszólaló fiatalok közül többen is a magyarországi magyarok általánosított csoportjának tulajdonította a „cserbenhagyás” mozzanatát, amely így nem elsősorban a pártpolitikával összefüggő eseményként értelmeződött.

Nagyon érdekes tapasztalat, hogy többek negatív oldalról közelítették meg a változást, azaz nem a jelenlegi kormánypártokat emelték ki a változás pozitív irányát kifejezve, hanem az előző negatívumait hangsúlyozták. Az MSZP és Gyurcsány Ferenc konkrét említése minden esetben negatív kontextusú volt, azonban csak a relatíve sok magyar által lakott régiókban jelent meg:

például most mondhatom azt, hogyha tisztelt Gyurcsány Ferenc marad a kormányon, akkor biztos nem kapom meg a magyar állampolgárságot.

A Székelyföldről származó idézet szintén a megszemélyesített politika egyik példája: a baloldali kormányok hibásként észlelt nemzetpolitikáját Gyurcsány Ferenc személye szimbolizálja. Ez (és Gyurcsány egyéb említései) felveti a kérdést, hogy távozásával változhat-e az MSZP megítélése a kisebbségi magyar közösségekben élők körében.

Moderátor: Gyurcsány Ferencet lehet azonosítani egy párttal vagy Gyurcsány Ferenc egy külön állatfajta?

Férfi: Minden pártban vannak jók és rosszak.

A fenti (szintén Székelyföldről származó) idézet azt jelzi, hogy a magyarországi politika iránti viszonyulás inkább személy-, mint pártfüggő. Az MSZP megítélésére vonatkozó

kérdés ezzel együtt nehezen megválaszolható, de azon megszólalások, amelyek általános elégedetlenséget vagy semleges álláspontot fejeznek ki, arra engednek következtetni, hogy az extrémén negatív megítélés Gyurcsány távozásával elképzelhetően az érdektelenség irányába mozdul.

*Nem is ez a párt volt Magyarországon, és azt hazudta nekik, hogy mi most átme-
gyünk, és ott maradunk. A másik pedig, hogy a népek persze, hogy rászavaztak a
nagy igenre, az állampolgárságra, s akkor beugrott nekik, hogy mi lesz, ha tényleg
átjönnek. Holott mi mindig azt mondtuk, hogy nem megyünk át.*

A Vajdaságból származó idézetben (a fentebb leírt csalódottságon túl) a negatív vélekedés nemcsak személyekre, hanem az MSZP-re, mint pártra vonatkozik. Ez feltehetőleg tartósabb, nehezebben megváltoztatható attitűdöt kódol, amelyet a hazugság által implikált konnotáció keretez. A magyarországi magyarok azonban nemcsak félrevezettségükben jelennek meg felelősként, hanem az ellenérveik figyelmen kívül hagyásában is („*mi mindig azt mondtuk, hogy nem megyünk át*”). Az elméletileg elgondolható háromféle, a 2004-es népszavazás eredményeinek megmagyarázására alkotható vélemények közül eddig kettőt láthattunk (jelen esetben a kettős felelősséget: az MSZP és a magyarországi magyarság közös felelősségét, korábban pedig a magyarországiak elsődleges felelősségét), de a harmadikféle vélekedésre is találhatunk példát:

*én úgy hallottam, hogy már kétszer közben volt, hogy az állampolgárságot be
akarták vezetni, csak akkor az MSZP lépett fel, és akkor azért nem vezették be.*

A kárpátaljai idézet a népszavazás kollektív emlékezetbe való tagozódásának folyamatát mutathatja. A megszólaló fiatal, aki nem személyes emlékeken keresztül idézi fel a 2004-es és későbbi eseményeket, kizárólag az MSZP-nek tulajdonítja a kettős állampolgárság ügyének korábbi elbukását. Ez azt sejteti, hogy környezetének véleménye is elsősorban ilyen irányú, és ez minden bizonnyal tartós negatív attitűdöket eredményez az MSZP irányába.

A JELENLEGI KORMÁNY SEMLEGES KONTEXTUSBAN TÖRTÉNŐ EMLÍTÉSE

A kormány és az azt alkotó pártok többször a tények relative érzelemmentes számbavételénél is szóba kerültek. A tulajdonképpen semlegesnek mondható véleményeket a konkrét témák megismerése céljából érdemes röviden felvillantani.

– *Így a kormányváltás, és most, hogy a Fidesz lett a kormányon, talán abban, hogy mintha az MSZP elutasította ezt. És akkor a Fidesz kormányra lépett, és akkor ő pedig jóváhagyta kétharmados többséggel ott a parlamentben és akkor neki ez nem volt nagy gond, és akkor könnyen szavaztatta meg.*

– *DE VÁLTOZOTT ENNEK KAPCSÁN MAGYARORSZÁG MEGÍTÉLÉSE A TI SZEMETEKBEN?*

– *Semmit.*

– *VÁLTOZOTT A MAGYARORSZÁGRÓL ALKOTOTT KÉPTEK, AMIKOR JÖTT EZ A HÍR?*

– *Nem. Hát. nem.*

– Ez sem az ország végett volt, ez csak egy politikai döntés volt, az ország erről nem tehetett.

A fentebb már ismertetett, a 2004-es népszavazás eredményéért inkább a magyarországi magyarokat (és kevésbé az önmagában vett pártpolitikát, az MSZP-t) okoló álláspont hívei között találkozhattunk a jelenlegi pártpolitikával kapcsolatos semleges állásponttal. Ez az attitűd azon a vélekedésen nyugszik, hogy a kormányzat által kommunikált nemzetpolitikai prioritásokat nem alapozza meg széles körű társadalmi konszenzus.

A 2004-es csalódás másoknál önmagában is kiábrándulást, és a magyarországi politikától való elfordulást eredményezett.

Nagyon sokat jelent egyes személyeknek a kettős állampolgárság, elismerem ennek a pozitív részét, viszont december 4. után, amikor úgy mindenki fel volt indulva, hogy tényleg milyen jó lenne ismét elosztani ezeket a, a határokat. S, hogy igazából erkölcsi értéke van számomra. De ugye azután egy picit, úgy esett, hogy lehet, hogy, hogy így is meg tudom én ezt csinálni, e nélkül. Mert, mert tényleg számomra ennek, amúgy egy erkölcsi értéke lenne.

A fenti (Kolozsvárról származó) idézetben látható, hogy amennyiben a csalódás a magyarországi nemzetpolitikából való kiábrándulással jár, a bizalomvesztés olyan erősen beágyazott attitűdökhöz vezethet, amelyeket a határon túli magyarokhoz való viszonyulással kapcsolatos politikai és kommunikációs változások sem tudnak önmagukban megváltoztatni.

Mindeztől eltérő jellegű, azonban értékítéletet nem kifejező véleménnyel egyetlen esetben találkoztunk:

Ha itteniek, akkor gondolom, a Fidesz lenne mindig, ezt most csak így mondom... vagy a Jobbik...

Van benne valami, ugyanis az emberek úgy gondolkoznak, hogy... na, most ő megadta az állampolgárságot...

A sepsiszentgyörgyi fókuszcsoporthoz tartozó résztvevők a fenti párbeszédben a határon túli magyarokat érintő politikai lépések és a választójog kiterjesztésének hatásait próbálják megjósolni. A beszélgetés háttere a kettős állampolgársággal kapcsolatos intézkedések mögött észlelt érdekviszonyok meghatározásának kísérlete. A résztvevők véleménye szerint az állampolgárság megadása növelheti a jobboldali pártok népszerűségét (érdekes, hogy az egyetlen szöveghely a fókuszcsoporthoz tartozó mindegyikét figyelembe véve, ahol a Fideszen és az MSZP-n kívül magyarországi pártot név szerint említenek).

A JELENLEGI KORMÁNY (INTÉZKEDÉSEINEK) NEGATÍV KONTEXTUSBAN VALÓ EMLÍTÉSE

A negatív kontextusú említéseknél meg kell jegyezni, hogy azok kivétel nélkül a kormányra vagy a magyar államra vonatkoznak, nem a Fideszre mint pártra (szemben az MSZP-t és Gyurcsány Ferenc személyét illető kritikákkal). Ezt azért fontos kiemelni, mert azt jelzi, hogy az elutasító attitűdök erősebbek a jelenlegi ellenzékkel szemben, ahol a hibásnak vélt lépéseket egy párttal vagy személlyel azonosítják, míg a jobboldali pártok helyett a kormányt illető kritikával élnek (kérdés azonban, hogy ezt a pártelnök-kormányfő személye vagy egy általánosított, a konkrét aktoroktól távolságot tartó kritika eredményezi-e).

A FELVIDÉKI SPECIÁLIS HELYZET KÖVETKEZMÉNYEI

A felvidéki magyarság álláspontját érdemes külön kezelni, mert esetükben a kettős állampolgárság bevezetésének időzítése egybeesett a szlovák választási kampánnyal, és ez sokuk szerint erősítette a magyarellenes erők helyzetét. Akik így vélekedtek, azok kivétel nélkül ellenérzésekkel viszonyultak a kettős állampolgárság ilyen időzítésű bevezetéséhez.

Hát, ez egy összetett kérdés, mert az egy dolog, hogy szimbolikus lépés meg minden, de Orbán Viktor egyáltalán nem tárgyalt mondjuk a Magyar Koalíció Pártjával, se másokkal. Szóval hoztak egy döntést, és meg se kérdezték az itteni embereket, hogy most ez... mert lehetett volna ezt másképp is csinálni, azt azért tegyük hozzá. Úgy is, hogy ne legyen belőle ekkora cirkusz.

Nem lenne semmi baj a magyar állampolgársággal, ha nem lenne körülötte ekkora céció.

Hát most ez a kettős állampolgársággal végül is most, egy az amikor belőtték a kettős állampolgárságot, akkor azt nagyon rosszul lőtték be nekünk anno a választásokkor ez a leghülyébb időpontban hozhatták elő a magyarok, amikor csak lehetett, ezenkívül azóta bonyodalom van körülötte, amióta nálunk most elfogadták, nem fogadták...

Az egy hatalmas katasztrófa volt!

Mondjuk rosszabbul időzíteni nem lehetett volna.

A különböző felvidéki helyszíneken felvett csoportokból válogatott részletek jól mutatják be azt a sokak által képviselt álláspontot, amely szerint a kettős állampolgárság intézménye önmagában pozitív és az ezt képviselő politikai szándék helyes, azonban a „katasztrófális” időzítés miatt több kárral járt, mint amennyi pozitívumot a felkínált lehetőségek jelentenek. Egyedül az első idézetben merül fel a felelősség konkrét kérdése, ebben az esetben szintén a megszemélyesített politika jegyében Orbán Viktor hibás (illetve elmulasztott) cselekedetei jelennek meg az időzítés által generált konfliktusok okaiként. Figyelembe véve, hogy a fókuszcsoportok felvételének időpontja nagyon közel volt a szlovák választásokhoz, elhamarkodott lenne ezen egyszeri esemény hosszabb távú hatásait elemezni, hiszen sem a szlovák belpolitikai következmények, sem a kettős állampolgársággal kapcsolatos percepciók és vélemények megszilárdulása nem érhető tetten egy egyszeri adatfelvételen. Mindazonáltal feltételezhető, hogy a kettős állampolgárság intézményét kevésbé fontosnak tartók attitűdjeit inkább a szerencsétlennek vélt időzítés miatti csalódottság, harag befolyásolja, míg azok esetében, akik a kettős állampolgárságot kívánatosnak és fontosnak tartják, mindez kisebb attitűdformáló hatással fog bírni a jövőben.

Más típusú, talán erősebb attitűdformáló véleményekkel is találkozni lehetett azonban a felvidéki helyszíneken:

Szerintem a magyarországi politikusok azon vannak, hogy a magyarok mit csináljanak jól és hogy ha nem ... szintén a magyarokra csak az van, hogy támadnak minket ez az egyetlen reláció.

Nem kell uszítani a szlovákokat mi ellenünk.

A fenti idézet két része két külön megszólalót jelez. A beszélgetésben nem hangzott el

ellenvélemény, így ez feltételezhetően nem állt élesen szemben a csoport résztvevőinek attitűdjeivel. A kifejezetten negatív, és erősen beágyazottnak tűnő (tehát nehezen megváltoztatható) vélemények a magyarországi politikai színtér egészére irányulnak, és teljes elutasítást fejeznek ki.

A kettős állampolgárság bevezetésének időzítését tehát a felvidéki fiatalok konszenzuálisan súlyos hibának tartották. Ez sokak számára a kormány felelősségéért jelent meg, azonban az ezen álláspontot hangsúlyozók többsége is alapvetően pozitívan értékelte a kettős állampolgárság intézményét. Azok, akiknél ez erőteljesebb attitűdváltozással járt, a teljes magyarországi politikai színtértől fordultak el.

NEGATÍV VÉLEKEDÉSEK A MAGYARORSZÁGI POLITIKAI HELYZETTEL KAPCSOLATBAN A VAJDASÁGBAN

Érdekes módon a vajdasági felvételek során két különböző csoportban is elég hangsúlyosan jelentek meg negatív vélekedések a kettős állampolgárság bevezetésének politikai motivációjáról.

Az állampolgárságról csak annyit, hogy nem tudom. Azt hiszem nekem, mintha valami eszköz lennék, így határoztam meg, az állampolgárságnak. Vedd fel a kettős állampolgárságot, vedd fel! Vedd fel, jó lesz az neked! Hát igen, lehetőséget nyújt nekünk, mert valójában más európai tagok vagyunk, mert mindenki csak hallgat, hallgat, de előbb-utóbb majd szavazati jogot is megkapunk, hogy valakit erősítsünk, hogy ne menjünk már bele, hogy mibe, de énszerintem ennek az egésznek politikai háttere van, és ez szerintem, ez egy kicsit szemétség. Mert volt már erről népszavazás és a nép megmondta a véleményét erről. Igaz, ha változtatni kell... De nagyon nem mentek ki szavazni. Ez elég ciki... az állampolgárságról csak ennyit...

A hátránya az, hogy én úgy gondolom, hogy csak eszközök vagyunk.

Hát nekem ez inkább ilyen politikai fogásnak tűnt, hogy akkor na jó legyen nekik is egy kis öröm. Kinek szólt ez a politikai fogás? Mármint hogy így a határon túli magyaroknak. Jó mondjuk ezzel szavazati jogot nem de, hogy mégis azok milyen jó fejek, hogy ők adnak nekünk állampolgárságot, a másikat meg nem.

Az összes fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésből mindössze ezen a két szöveghelyen jelent meg olyan vélekedés, amely egyértelműen a jelenlegi kormány ellen irányuló attitűdöket jelez. Az eszközként való kihasználtság képzete nagyon jelentős kognitív következményekhez vezethet, ugyanis éppen annak a szimbolikus politikai lépésnek a gesztusértékét kérdőjelezi meg, illetve tagadja, amely a legtöbb megkérdezett fiatal esetében a méltóság visszanyerését, a 2004-es csalódás kompenzálását hozta magával. A kihasználtság érzése hitelteleníti a kettős állampolgársággal járó pozitív érzelmi asszociációkat.

PÁRTPOLITIKA A MOZAIK2011 FÓKUSZCSOPORTOS FELVÉTELÉBEN – ÖSSZEGZÉS

Összegzésként megállapítható, hogy a magyarországi belpolitikai viszonyokkal kapcsolatos vélekedéseket szinte kizárólagosan a kettős állampolgárság témája keretezi. A magyarországi baloldallal szembeni teljesen általános ellenszenv mellett azonban a magyar–magyar viszonyra gyakorolt integrációcsökkentő hatás is érzékelhető, csaknem hét év távlatából is.

A magyarországi pártpolitikával kapcsolatban ötféle tipikus attitűd különböztethető meg:

1. A viszonylagos érdektelenség/távolságtartás. A fókuszcsoporthoz nagyobb részében egyáltalán nem került szóba a pártpolitika. A fiatalok ingerküszöbét elért intézkedéseket nem egy-egy párt vagy politikus, hanem a magyar állam hozta meg. Ezen intézkedések értelmezési kerete nem a politikai, hanem a privát szféra, a családi és kortárs csoportok közösségei világa.

Jellemző idézet: *Mi fiatalok vagyunk, úgyhogy minket ez annyira nem érdekel. És gondolom, hogy itt mindenki így van ezzel. Most mi nem gondolkodunk, hogy mi van vagy...*

2. A magyarországi jobboldal határon túli magyarokkal kapcsolatos politikájának elismerése. Tipikusan a korábbi kormánnyal való összehasonlítással a két politikai oldalból egyértelműen a jobboldal tevékenységeit ismeri el és támogatja.

Jellemző idézet: *az új Fideszes politikai rendszer kicsit jelzeti velünk, hogy azért figyelnek ránk.*

3. A magyarországi baloldalhoz (illetve konkrétan Gyurcsány Ferenc személyéhez) kapcsolódó erősen beágyazott, kifejezetten negatív attitűdök. A 2004-es népszavazás eredménye több válaszoló szerint egyedül az MSZP manipulációjának köszönhető. Számukra a politikai értékorientáció kifejezetten stabil, és a jobboldalhoz – a Fideszhez és/vagy Orbán Viktor személyéhez – kötődik.

Jellemző idézet: *hogya tisztelt Gyurcsány Ferenc marad a kormányon, akkor biztos nem kapom meg a magyar állampolgárságot.*

4. A magyarországi politikai rendszer teljes elutasítása. Azok körében, akik a 2004-es népszavazási eredmények mögött nemcsak az MSZP-t látták, hanem a teljes magyar társadalom általi cserbenhagyottságot, jellemző vélekedés a Magyarország ügyeitől való tartós elfordulás.

Jellemző idézet: *Ez sem az ország vége volt, ez csak egy politikai döntés volt, az ország erről nem tehetett.*

5. A magyarországi jobboldal hibáinak kiemelése:

- a) A felvidéki felvételekben a kettős állampolgárság bevezetésének hibás időzítése tulajdonképpen minden csoportban konszenzuálisan megjelent. A kritika tárgya azonban kifejezetten ez a mozzanata a történetnek, nem a kettős állampolgárság bevezetése maga – ezt a legtöbben örömdetes szimbolikus lépésnek tartották volna nyugodtabb körülmények között. Feltételezésünk szerint az ilyen véleményt képviselő attitűdjei nem tartósan változtak meg, mivel a rossz élmény egyszeri hibás döntésként értelmeződött.

Jellemző idézet: *Nem lenne semmi baj a magyar állampolgársággal, ha nem lenne körülötte ekkora céció.*

- b) Két vajdasági csoport néhány résztvevője a magyar kormány szimbolikus nemzetpolitikáját aktuálpolitikai motivációjú, manipulatív gesztusként értelmezte. Feltehetőleg az ilyen véleményt képviselők közül kerülhetnek ki a Fidesztől inkább elforduló fiatalok.

Jellemző idézet: *én úgy gondolom, hogy csak eszközök vagyunk.*

A HELYI POLITIKA MEGJELENÉSE

A fókuszcsoportos beszélgetések során feltűnően kevésszer jelentek meg a helyi magyar politikával, politikai pártokkal kapcsolatos megszólalások. Kvalitatív kutatásunknak nem volt célja a helyi magyar pártok támogatottságának felmérése, azonban meglepő, és nagyon fontos következtetésekhez vezet, hogy a helyi magyar politika elenyésző esetben merült fel a kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok számára saját helyzetükkel és a kettős állampolgársággal kapcsolatban. Ez azt jelenti, hogy feltehetőleg nincs a fiatalok figyelmi fókuszában a helyi magyar politika (ez azért is megemlítendő, mert nem feltétlenül járt mindez a helyi politika figyelmen kívül hagyásával: a legtöbb helyen többször is szóba került a helyi politika, de ez nem járt a helyi magyar pártok szerepének értelmezésével), a magyar politikai viszonyokat valószínűleg a magyarországi kérdések mentén figyelik és értelmezik. Ezt a fajta viszonyulást jól illusztrálja a következő (Muravidékről származó) idézet:

– Nem tudok kire szavazni, mert nem ismerem őket. A magyar politikát, azt már jobban. Ott könnyebben eligazodok. Tehát könnyebben tudnék dönteni.

– Itt akkor is az első helyen a helyi maradna...

– AZ ÖNKORMÁNYZAT?

– Az önkormányzat, igen. Meg hát a képviselők. Ez maradna az első helyen, mert itt vagyok itthon, ez maradna az első helyen. Amúgy pedig az ilyen, a többi politika része nem éppen érdekel és nem is akarom, hogy érdekeljen azért, mert megvan a saját véleményem, hogy mi történik a parlamentben.

A fenti részletből jól látszik, hogy a nagypolitikai viszonyok értelmezése a magyarországi keretek között történik. Ettől elkülönül a helyi szint, amely egyrészt fontosabbként és jelentősebbként értelmeződik, de a pártpolitikai keretektől függetlenül. Annak a kérdése, hogy az országuk vagy Magyarország választásai fontosabbak, szintén a helyi szint fontoságának percepcióját mutatta.

A szerbiai, mert csak Szerbiához tartozik a Vajdaság. Amikor a kanizsai van, általában akkor van a nagy választás is. A kettőt majdnem egy időben hozzák.

Látható, hogy saját sorsuk alakulását inkább a helyi politika alakulásával látják összefüggésben a fiatalok.

A helyi magyar politika összesen két régióban (Kárpátalján és a Románia területén található magyar területeken) került szóba. Mindkét helyen az érdekérvényesítés témájába ágyazva jelent meg, azonban részben eltérő kontextusban.

Hát itt kell kialakítani azokat a feltételeket, hogy neked jó legyen, meg, hogy ha például magyar is vagy, akkor például magyar is tudjál maradni, szerintem.

Nem elég, azért mert fontos az, hogy az ember például milyen közösségbe tartozik, illetve milyen pártokra szavaz. Nálunk ez nagyon aktuális itt, Kárpátalján, mert amikor választás van, akkor nagyon sok magyar ember ukrán pártra szavaz. Nem tudom én, hogy milyen apropóból, de nyilván ez is probléma. Ez is fontos!

A Kárpátaljáról származó idézet itt nem elsősorban a helyi magyar pártokat okolja az esetleges rossz érdekképviseletért, hanem a helyi magyarok választói magatartását. Ezzel szemben az Erdélyből származó vélemények kifejezetten az RMDSZ-nek tulajdonítják a magyarság érdekeinek elégtelen képviseletét:

- *Akármilyen hülye ez a politika, meg minden, de azért jó hely.*
- *Jó, ez politika. És itt szerintem a legnagyobb gond az az, hogy a romániai magyarokat nem képviseli igazán senki, sehol. Ennyi. Román parlament, vagy kormány, vagy hiába... Lehet, hogy hülyeséget mondok és ennyi. De szerintem az RMDSZ az, a romániai magyarokat nem képviseli.*
- *Önök szerint a magyarokat az jellemzi, hogy összetartanak?*
- *Nem, abszolút nem.*
- *Azt mondta, hogy, ha összetart.*
- *Nem egy RMDSZ kampányprogram, akkor nem biztos.*

E két (erdélyi) csoportból származó idézet a kizárólagos szöveghely, ahol határon túli magyar pártot név szerint említenek. Mivel ez sehol máshol nem volt jellemző, a helyi magyar párt ilyen erős elutasítása feltehetőleg kifejezetten erős politikai beágyazottságra utal. Megjegyzendő, hogy egy hasonló jellegű véleménnyel az egyik kárpátaljai csoportban is találkozhattunk:

Azok, akik a helyi magyarság érdekképviseletében dolgoznak, azok nem sietnek annyira a dologgal. Például a vezető politikusok, helyi magyar politikusok azok nem is fogják igényelni, mivel őket akkor kitűrnék a helyi magyar érdekképviseletből.

Ezen a szöveghelyen nemcsak az inkompetencia jelenik meg kritikaként, hanem a saját érdekeknek a magyarság érdekei elé helyezése is. Összehasonlítva az előző szöveghellyel, itt a kritika nem jár konkrét pártok (vagy akár személyek) megnevezésével, azaz általános elutasítást kódol.

Összességében tehát úgy tűnik, hogy a helyi magyar politika általában nem foglal el meghatározó helyet a kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok problémáinak spektrumában. A magyar politikai viszonyok tipikus értelmezési kereteiként a magyarországi helyzet rajzolódott ki a beszélgetésekből, azonban azok, akik fontosnak tartják a politika alakulásába való beleszólást, mindehhez elsősorban a helyi szintet tartják alkalmasnak. Ezek alapján feltételezhető, hogy a helyi választásokon való részvétel nem elsősorban pártszimpátia, hanem az egyes személyekbe vetett bizalom alapján dől el.

Végül soron tehát megállapítható, hogy a politikai intézményrendszerbe vetett bizalom felemás és nem egységes. A magyarországi politikai síkok mentén történő értelmezések elsődlegessége feltehetőleg részben a média szerepének tudható be (beleértve a kisebbségi magyar médiát is – ld. Egry 2010. 123.). Mindazonáltal a közösségi ügyek spektrumán (a kettős állampolgárság ügyén kívül) nem jelent meg a politikai pártok szerepe. „A kisebbségi

ségi magyarság számára elsősorban saját kisebbségi közösségük intézményei jelentik a nemzeti hovatartozás megélésének lehetőségét, és a határok kijelölésének funkcióját is azok látják el.” (Egry 2010. 121.)

A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG KÖNNYÍTETT FELVÉTELÉNEK PERCEPCIÓJA

Elemzésünk második nagy része a kettős állampolgársággal kapcsolatos vélekedéseket mutatja be. Mint láthattuk, sok esetben a közvetlen pártpolitikától függetlenül értelmezték a fiatalok a nemzetpolitikai irányvonalak alakulását. Ez azonban bizonyosan nem a teljes érdektelenséget jelenti – sokkal inkább azt, hogy a pártok működése helyett a kormány működése áll sok fiatal figyelmi fókuszában. Ennek következtében a konkrét pártoktól független észlelés-értelmezés is feltételezhetően attitűdalakító hatással bír, amely az esetleges magyarországi választási részvételben is nagy valószínűséggel szerepet játszik.

A kettős állampolgársággal kapcsolatos vélekedésekről a pártpolitikai helyzetértékelések bemutatásánál is esett már szó. Ezek alapján látható, hogy akik erősen szembeállítják az előző és a jelenlegi kormány tevékenységét, kivétel nélkül pozitívan vélekednek a kettős állampolgárságról, tehát az a nyilvánvalónak tűnő feltételezés empirikusan is igazolódott, hogy akik eleve szimpatizáltak a jobboldallal, kivétel nélkül elégedettek a magyar állampolgárság könnyített felvételének lehetőségével, és lehetőségeik szerint élnének is vele.

POZITÍV VÉLEKEDÉSEK

A könnyített állampolgársággal kapcsolatban a legáltalánosabb vélekedések egyértelműen pozitívak voltak. Ezek megismerése is érdekes lehet, mert mögöttük többféle, részben eltérő ok és indok húzódik meg, amelyek némileg eltérő attitűdöt kódolnak, és akár a politikai aktivitásra is hatással lehetnek.

A FELVIDÉKI MAGYARSÁG

Fontos újra kiemelni, hogy a Szlovákia területén élő magyar fiatalok körében korántsem egyöntetű a helytelennek vélt időzítés miatti negatív vélekedés, de még az ekképp vélekedők is alapvetően pozitívan tekintenek a magyar állampolgárság felvételének megkönnyítésére.

A kettős állampolgárságot fel lehet venni, a szlovákok nagyon ellenzik ezt, én szerintem minden magyar embernek kijár, hogy magyar állampolgár. Hát... Ha valaki állampolgár akkor az kötelesség is.

Szerintem ez egy jó dolog, mert én nem tehetek, úgymond nem tehetek róla, hogy itt élek, hogy ide születtem és mégis azért én szeretnék Magyarországhoz úgymond kapcsolódni valahogy, hát nem tudom, de úgy gondolom, hogy mert én magyar vagyok, ezért jogom van magyar állampolgárnak is lenni.

Örökre hálásak vagyunk, mert számítottunk Magyarországnak, tehát hogy számítottunk, de hát már akkor tudtam, hogy ez csak konfliktusokat fog szülni.

A kettős állampolgárság konfliktusos helyzete a legtöbb olyan megszólalónál megjelenik, akik a kisebbségi létből származó (nem ritkán a helyi politika által katalizált) előítéletekkel szembesülnek. A felvidéki fiatalok esetében lehetett az ilyen jellegű percepcióval a legnagyobb mértékben találkozni. Az elemzés korábbi eredményei és a fenti idézetek figyelembevételével úgy látszik, mindez kétféle attitűdhöz vezethet esetükben.

Azok, akik az általuk szerencsétlenek vélt időzítés hatásának tulajdonítják helyzetük romlásának észlelését, ambivalensen viszonyulnak a szituációhoz. A magyar állampolgárság felvételének lehetőségét pozitívnak tartják, azonban némi haraggal tekintenek az általuk átgondolatlanak vélt időzítés miatt a kormányra (pl.: „*Orbán Viktor egyáltalán nem tárgyalt mondjuk a Magyar Koalíció Pártjával, se másokkal*”).

Másfajta viszonyulás látható azok között, akik nem gondolták helytelennek az időzítést (vagy eme vélekedésük nem volt erős attitűdformáló hatású). Az ő esetükben a szlovák fél politikai válaszai (és adott esetben a tapasztalt előítéletes megnyilvánulások) a Magyarországhoz és a magyarsághoz fűződő viszony megerősödéséhez vezettek, aminek demonstrálására ideálisnak tartják a magyar állampolgárság felvétele-lét. Az állampolgárság esetükben azért is fontos szimbólum, mert így közös identitású közösség tagjainak érezhetik magukat (*én szeretnék Magyarországhoz [tartozni]... mert én magyar vagyok*).

TIPIKUS VISZONYULÁSOK

A fókuszcsoporthoz elemzése során a magyar állampolgárság könnyített felvételét elsősorban kétféle ok miatt tartották örömteli változásnak a kisebbségi magyar közösségben élő fiatalok.

1. Állampolgárság mint az identitás és a közösségvállalás kifejezése

A csoportos beszélgetések során megkérdezettek egy része a magyar állampolgárság felvételének érzelmi oldalát emelte ki. Kifejezetten ez a hozzáállás jellemző a fenti, Felvidékről származó idézetekre (pl. „*szeretnék Magyarországhoz úgymond kapcsolódni valahogy*”). Az állampolgárság ebben az esetben az identitás felvállalásának szimbólumaként értelmeződik.

Ezekhez kísértetiesen hasonló attitűdökkel talákoztunk a muravidéki és az eszéki csoportokban is.

A kettős állampolgársággal az a kérdés, hogy mi hasznunk belőle? Hát, sokan azt nézik, hogy a hasznot nézik, pedig nem az a lényeg. Hanem hogy az érzelmi kötődésnek a megerősítése, megpecsételése.

Szerintem valami nagy öröm, mintha a határon túli magyarokat is elfogadnák, ugye. Máskülönben, ha Horvátországban élsz, akkor legyen ugye horvát minden, az egész suliba járás, munka meg minden erre-arra ez két világ, ugye hogy most szépen összejött, össze lett kötve, ez az állampolgársági igazolvány.... Meg személyi, passport úgy hogy, még szebb, még nagyobb együttműködés jöhet létre.

A második idézet az érzelmi kötődésen túl egy másik említésre méltó, a kettős állampolgársághoz kapcsolódó véleményt mutat, az elfogadottság érzését. A Magyarországgal és a magyar nyelvvel kevés intézményes kapcsolatot ápolók számára ezen felül az egy közöségbe tartozás és a közös identitás kifejezéseként különös szimbolikus jelentőséggel bírhat a magyar személyi igazolvány.

Az ilyen jellegű, kifejezetten az érzelmi oldalt kiemelő vélemények természetesen elsősorban azokon a helyeken jelentek meg, ahol a magyar állampolgárság kiváltása viszonylag kevés gyakorlati haszonnal jár. Érdekes módon azonban azokban a csoportokban is találkoztunk ilyen véleményekkel, amelyek résztvevői számára a gyakorlati hasznok (utazás, munkavállalás stb.) is jelentősek lennének.

Itt nálunk szerintem, nem is az, hogy előnye van magyar állampolgárnak lenni, már eleve a tudat benne van az, hogy azért az őseink elkezdtek egy dolgot. Tehát, hogy hazát alakítani, volt egy kultúrájuk, minden, ez nekünk a múlt évszázadban teljesen lerombolódott és most elégtételt kaphatunk ehhez, hogy újra oda tudunk tartozni és újra magyarnak vissza tud állni. Szerintem ez a nagyszerű dolog benne. Nem az, hogy két, dupla állampolgár vagyok, vagy három, vagy mehetek Amerikába, vagy mehetek Magyarországra bármikor. Nem az. Tehát itthon élne meg szerintem mindenki, aki egyszer lehetne, aki tudna. Ha lehetséges, ha engednék. Én szerintem, még az én véleményem az ezután még folytatódni fog, nem áll le a magyar állam, a polgárság.

Nekem elsősre az jutott eszembe, hogy én már nagyon várom, hogy megkapjam a magyar állampolgárságot. Jó lesz, hogy papíron is az, tehát papíron is az lesz, amit én érzek.

A fenti idézetek Románia magyarlakta területeiről származnak, és jól mutatják, hogy azok, akik a szimbolikus értékeket helyezik előtérbe, noha az állampolgárság gyakorlati előnyökkel is jár, erős kisebbségi magyar identitástudattal rendelkeznek, és a lokalitáshoz fűződő erős kötődésük miatt eleve kevesebbet terveznek kihasználni a technikai előnyök közül, magyarságtudatukat azonban fontosnak tartják az állampolgárság igénylésével is kifejezni. Hasonló véleményekkel Kárpátalján is találkozhattunk.

Ha megengednék ezt a kettős állampolgárságot, akkor az ember nem úgy gondolná, hogy elmegyek, mert ha megengednék, akkor azt gondolná, hogy ide is tartozom meg oda is és hogy ha én itt születtem, itt vannak, a barátaim akkor többnyire itt lesznek, ellátogatok Magyarországra is, de azért itt vagyok otthon.

Ez a megszólalás a helyi közösség szerepét emeli ki mint identitásformáló tényezőt, tehát ebben az esetben nem a magyarság elvont eszméi, hanem a lokális közösség és a család fontossága az, ami a gyakorlati előnyök helyett az érzelmi identitásformáló.

Két erdélyi csoportban egy ettől motivációiban jelentősen eltérő vélemény is felmerült:

És akkor nem mindegy, és ezt úgy mondom, hogy láttam és hallottam is máskülönbent többektől, hogy leszállsz mit tudom én milyen repülőtéren és akkor beraknak neked egy ilyen színes lapot, és azt írják rajta, hogy Románii nu fura (románok ne lopjatok). De hogyha magyar vagy, akkor azt biztos nem kapod. Szóval már az is, hogy hogy állnak hozzád az emberek.

Hát én elsősorban így visszavágni szeretnék erre majd először. Azt, hogy amikor jön hozzám a román és azt mondja nekem bozgor, akkor felmutathatom, hogy nézd meg,

nekem van hazám. Mert normális bozgor azt jelenti, hogy ember haza nélkül.

Tehát több konfrontáció ér minket úgy, hogy román állampolgárságunk van.

A fenti idézetek már egy sokkal instrumentálisabb szemléletet fejeznek ki, azonban a szimbolikus szférában – azaz nem a klasszikus értelemben vett gyakorlati hasznok mentén – tartják örömtelinek a magyar állampolgárság igényelhetőségét, hanem a téves sztereotípiáknak a csoport-hovatartozásuk objektívált kifejezhetősége általi leküzdésének lehetősége mentén. A kettős állampolgárság ilyen felfogását egy szintén Erdélyből származó idézettel lehet a legjobban leírni: „választási lehetőség, hogy hol, mikor ki vagy”.

2. Az állampolgárság instrumentális szemlélete

Láthattuk, hogy a közösségvállalás kifejezésének is lehet instrumentális funkciója, ám enélkül jóval jellemzőbb volt a gyakorlati, kézzelfogható előnyök említése.

Egy nagy-nagy lehetőség, megnyílik előttünk az egész világ! Bárhova mehetünk. Így, ukránként nem.

Igen, nem csak Magyarországra, hanem akárhova, Anglián kívül...

És még Amerikába sem kell vízum.

Az utazás szempontjából lenne előnyös, mert különben nem érzem annak annyira hiányát, hogy nem vagyok magyar állampolgár

Amikor ez megjelent egy ilyen, én úgy fogtam fel, hogy ez egy lehetőség, mert pl. ... mondott, hogy valaki ki akar menni, és dolgozik, az oké megcsinálja ott, de, hogyha valakinek kell az, az állampolgárság, hogy könnyebben utazzon másik országokba, vagy akármilyen okból, de mégis itt akar maradni, neki ez kedvezőbb. Ami a tanulást illeti, ott pedig hát csak könnyebb úgy kimenni, hogyha papíron is bizonyítva van, hogy én magyar vagyok, tehát a magyarokhoz menni, mint állampolgárság nélkül. Szóval valamennyire haladás... ki, hogy fogja fel.

Meg hát még hasznos abból a szempontból tehát, hogy hát ez az utazás, meg minden, hogy tehát, hogy nincsenek határok, vagyis hát vannak, csak úgy tehát ez a vízum, meg stb., ez tényleg hasznos szerintem.

Például ezért fogom most kérvényezni, hogy pontosan... úgy van, hogy vízummentességet kapjanak magyar állampolgársággal az Egyesült Államokba és Ausztráliába is.

Az állampolgárság instrumentális előnyei közül elsődlegesen minden esetben az utazás szabadsága jelent meg (érdekesség, hogy Kárpátalján és Erdélyben is Amerika mint kívánatos úti cél említése volt a legjellemzőbb). Az állampolgárságra instrumentálisan tekintők nem fogalmaztak meg olyan állításokat, amelyek azt fejeznék ki, hogy az állampolgárság identitásuk lényegi része lehetne.

A munkavállalással kapcsolatos előnyöket csak a romániai területeken élő magyar fiatalok közül emelték ki néhányan:

Például, hogyha magyar állampolgárságunk is van, akkor lehet, hogy könnyebb megkapni bizonyos munkahelyeket Magyarországon, mint anélkül.

Könnyebben lehet szerezni munkát, lakást és ilyesmit, mint amikor úgy mész, hogy csak vízummal, vagy így mondták... testvérem egy ideig úgy volt, hogy Magyarországon dolgozott és neki, nem tudom, egy olyan fél évig úgy volt, hogy vissza kellett mindig jöjjön Romániába, mert ide tartozott, de aztán elintézték, hogy... megkapta a dupla állampolgárságot és akkor nem volt muszáj mindig visszajöj-jön... csak akkor, amikor... és könnyebben is kapott akkor munkát egyből. Hogy megnézték, magyar állampolgár és akkor egyből be is vették, nem is kérdeztek semmit, mert volt olyan, aki nem magyar állampolgárságú volt, hanem Szlováki-ából jött, hogy szeretne, de nem vették fel, azért mert, nem is tudom miért... volt valami hülye kifogás.

A személyes történet beemelése a magyarázatba (a fenti idézet második megszólalása) jól jelzi, hogy azok, akik elsősorban eszközként tekintenek az állampolgárságra, ezt a saját és környezetük szükségleteinek jobb kielégíthetősége miatt teszik. Akik számára a munkahelyek hiánya a fő probléma, ott az állampolgárság által lehetővé tett jobb munkaerőpiaci helyzet jelenik meg elsődlegesen.

A személyes szükségletekkel kapcsolatos instrumentális előnyök kiemelése természetesen nem feltétlenül jelenti a szimbolikus-lelki pozitívumok észlelésének hiányát. Az eddig ismertetett kétféle viszonyulást érdemes inkább egy skála végpontjaiként tekinteni, ahol a kettős állampolgárságot igénylő, kisebbségi magyar közösségben élő fiatalok elhelyezhetők. Azon régiók csoportos beszélgetései során, amelyekben kézzel fogható előnyök származhatnak az állampolgárság igényléséből, általában mindkét dimenzió felmerült, és noha az egyes megszólalók más-más aspektusát emelték ennek ki, egyetlen esetben sem alakult ki vita vagy explicitté tett véleménykülönbség ezzel kapcsolatban, tehát feltételezhető, hogy a két dimenzió nem egymással szembenálló, hanem egyszerre, de eltérő súllyal megjelenő tényezőként értelmeződik az érintett fiatalok gondolkodásában.

SEMLEGES ÉS NEGATÍV VÉLEKEDÉSEK

A kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok viszonyulása a magyar állampolgárság megszerzéséhez nem volt minden esetben pozitív, noha az ellenvéleményeket képviselők általában kisebbségben voltak a csoportokban.

AKIK SZERINT NEM VÁLTOZOTT SEMMI

Jól elkülöníthető és több helyen is megjelenő álláspont volt az, hogy a magyar állampolgárság esetleges igénylése úgysem változtatna semmit, ezért nem tartották azt jelentős ügynek. Talán nem meglepő, hogy ilyen állásponttal elsősorban azok között találkoztunk, akiknek kézzelfogható előnyökkel nem jár az állampolgárság, illetve nem tapasztalnak nemzetiségük miatti előítéletes megnyilvánulásokat.

Most öneki kell eldönteni, hogyan érzem magam, most hogyan érzem magamat osztráknak vagy magyarnak. Ez a cetli ez nem számít annyira.

Nem tudom, hogy milyen előnyök lennének, de anyukám is kapott az Orbán Viktortól egy levelet, hogy lehetne egy dupla állampolgár, de ahogy mondta, Ausztri-

ában jogilag nem is, nem szabad és mégis az egy nem tudom, hogy mire lenne jó.

Szerintem az emberek csak akkor csinálják, ha tényleg van nekik előnyük.

Az Örvidekről származó megszólalások (amelyekhez hasonlókkal az egyik muravidéki csoportban is találkoztunk) két jellemző attitűdöt kódolnak. Az első megszólaló az állampolgárság relativizálásával az identitás szabad megválasztására helyezi a hangsúlyt, amelyben nem játszanak szerepet az ezt kifejező hivatalos iratok. A második két megszólaló pedig a pragmatikus szempontokat képviseli: szerintük gyakorlati haszon híján felesleges az állampolgárság kiváltása.

Azonban nagyon érdekes, hogy ez a kétféle vélemény azon fiatalok között is fellelhető, akiknek pedig származhatna gyakorlati hasznuk az állampolgárság kiváltásából.

Papír mert csak egy papír, hogy milyen állampolgár vagy. Én még mindég román állampolgár vagyok, de nem tudom az életem egyetlen minutumát sem elmondani, amikor én román állampolgárnak éreztem magamat, nincs olyan megnyilvánulásom, hogy én hogy szeretem Romániát, vagy hogy ez jelentene számomra valamit, de a kellemetlenségeken kívül, hogy én annak tartanám magam bármilyen szempontból is. Pont erre való a külsőség is, mert azzal, hogy adnak egy papírt, hogy én kettős állampolgárságról, arról aminek én eddig is tartottam magamat, hogy magyar vagyok. A műanyag pedig, hogy az állampolgárság pedig egy abszolút kreált dolog és nem természetes egy társadalomban, hogy ki milyen állampolgár...

Én úgy gondolom, hogy ahhoz, hogy az ember magyarnak érezze magát, ahhoz nem kell útlevel.

A fenti, Erdélyből és Kárpátaljáról származó idézetek alapvető motívumaikat tekintve meg-egyeznek az első örvidekivel. Jelentős különbség látható azonban az első megszólalónál abban, hogy nála megjelenik az országuk nemzetiségétől való elhatárolódás, tehát ebben az esetben semmiképpen nem lehet az asszimiláció vagy a kettős identitás hatásainak tulajdonítani ezt az attitűdöt. Ugyanígy találhatunk példát a másik típusú „semleges” attitűdre, a gyakorlati haszon hiányával való összekapcsolásra:

Én nem értettem! Nem értettem, hogy most mi a lényeg. Hát aki el akar menni Magyarországra ... megcsinálja az állampolgárságot, de, hogy még itt van Szerbiában, én nem értettem a lényegét. Mert, hogy annyian megindultak, hogy csináljuk meg az állampolgárságot ...

Az ilyen jellegű vélemények a nagyregiói csoportokban mindig kisebbségben voltak, de mindegyik régióban találkozni lehetett ezt képviselő fiatalokkal (érdekes módon a romániai területeken élő magyar fiatalokkal készített csoportoknál szinte minden esetben felmerült ilyen vélemény). Egyetlen szöveghelyen fordult elő az eddig ismertetett kétféle indoklástól eltérő motívum:

Nagyon sokat jelent egyes személyeknek a kettős állampolgárság, elismerem ennek a pozitív részét, viszont december 4. után, amikor úgy mindenki fel volt indulva, hogy tényleg milyen jó lenne ismét elosztani ezeket a, a határokat. S, hogy igazából erkölcsi értéke van számomra. De ugye azután egy picit, úgy esett, hogy lehet, hogy, hogy így is meg tudom én ezt csinálni, e nélkül. Mert, mert tényleg számomra ennek, amúgy egy erkölcsi értéke lenne.

Az Erdélyből származó idézet gyökeresen más motívumot jelöl meg. Ebben az esetben a 2004-es események miatti kiábrándulás olyan tartós és mély attitűdöt eredményezett, amely a Magyarországtól való teljes elfordulást eredményezte, és az attól független boldogulást jelölte meg célnak.

AKIK SZERINT HIBÁS LÉPÉS VOLT AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG MEGSZERZÉSÉNEK KÖNNYÍTÉSE

A fókuszcsoporthoz tartozók politikai vetületének elemzése során bemutattuk, hogy a felvidéki magyar fiatalok között elterjedt álláspont, hogy a döntés időzítése szerencsétlen volt. Így körükben ezzel kapcsolatban több negatív véleménnyel is találkoztunk. Azonban nem ez volt az egyetlen indok, amely miatt a kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok közül néhányan ellenezték ezt a lépést. Az ilyen vélemények háttérében általában a lépésnek tulajdonított túlzott aktuálpolitikai motívumok, illetve részben a 2004 miatti kiábrándultság álltak. Ilyen, kifejezetten negatív, az állampolgársághoz közvetlenül kapcsolódó vélemény mindössze két szöveghelyen tűnt fel. Mindkettő a Vajdaságból származott, de egymástól függetlenül jelentek meg, így feltételezhető, hogy nem elszigetelt vélekedést tapasztaltunk, és talán nem félrevezető a kettős állampolgárságról alkotott vélemények egyik formájaként ismertetni az egyértelműen negatív viszonyulást.

Az állampolgárságról csak annyit, hogy nem tudom. Azt hiszem nekem, mintha valami eszköz lennénk, így határoztam meg, az állampolgárságnak. Vedd fel a kettős állampolgárságot, vedd fel! Vedd fel, jó lesz az neked! Hát igen, lehetőséget nyújt nekünk, mert valójában más európai tagok vagyunk, mert mindenki csak hallgat, hallgat, de előbb-utóbb majd szavazati jogot is megkapunk, hogy valakit erősítsünk, hogy ne menjünk már bele, hogy mibe, de énszerintem ennek az egésznek politikai háttere van, és ez szerintem, ez egy kicsit szemétség. Mert volt már erről népszavazás és a nép megmondta a véleményét erről. Igaz, ha változtatni kell... De nagyon nem mentek ki szavazni. Ez elég ciki... az állampolgárságról csak ennyit...

Hát nekem ez inkább ilyen politikai fogásnak tűnt, hogy akkor na jó legyen nekik is egy kis öröm. Kinek szólt ez a politikai fogás? Mármint hogy így a határon túli magyaroknak. jó mondjuk ezzel szavazati jogot nem de, hogy mégis azok milyen jó fejek, hogy ők adnak nekünk állampolgárságot, a másikat meg nem.

A két ok egyszerre történő megjelenését jól illusztrálja az első idézet. Érdekes, hogy ebben az esetben sokkal erősebb elutasító attitűd kapcsolódik a politikai dimenzióhoz, a 2004-es trauma csak melléktényezőként jelenik meg, Az aktuálpolitikai tényezők tulajdonítása és annak a percepciója, hogy a magyarországi politika eszközként tekint a határon túli magyarokra így nagyon erős ellenérzésekhez vezetett. A második idézet némileg eltérő tartalmú, mert abban nem az eszköznek tekintés jelenik meg kritika gyanánt, hanem a nemzetpolitikai intézkedések álságosságának percepciója.

KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁG – A VÉLEMÉNYEK TAGOLÓDÁSA

Összegzésként megállapítható, hogy mindháromféle lehetséges viszonyulásra találhattunk példát. A fókuszcsoporthoz, kvalitatív kutatás nem alkalmas a vélemények megoszlásának meghatározására, azokat csak mélységében tudja értelmezni, de a csoportokban tapasztaltak alapján feltételezhető, hogy azok között, akik erős magyar identitással rendelkeznek, nagy többségben vannak a könnyített magyar állampolgárságot üdvözlő fiatalok. A vélemények típusai a következőképpen összegezhetők:

1. pozitív viszonyulás
 - a) identitásalapú támogatás;
 - b) érdekalapú támogatás;
 - c) vegyes motívumú támogatás.
2. semleges viszonyulás
 - a) „nem a papír a fontos” típusú érvek;
 - b) a szubjektív haszon hiányából levezetett érvek;
 - c) korábbi sérelmek miatti végzetes kiábrándultság miatti érdektelenség.
3. Negatív viszonyulás
 - a) az intézkedés nem nemzetpolitikai cél, hanem belpolitikai eszköz;
 - b) az intézkedés nem elsősorban nemzetpolitikai cél, hanem a hatalom megtartásának eszköze a határon túli magyarság megnyerésével.

Látható volt az is, hogy azon fiatalok, akik nem érzékelnek gyakorlati előnyöket a magyar állampolgárság megszerzésével, vagy az identitásalapú támogatók, vagy az intézkedéshez semlegesen viszonyulók csoportjába tartoznak. A gyakorlati haszon dimenziója kétféleképpen értelmeződik: sokak számára ez a lehetőségek megnyílását asszociálja, míg az erős lokális gyökerekkel rendelkezők számára ez a gyakorlati hasznosság és az identitásképző erő kettősségének explicitté tételét, és utóbbi választását is eredményezheti.

Mindezen eredmények pártpolitikai értelmezéséhez a könnyített állampolgárság megszerzéséhez kapcsolódó attitűdváltozásokat érdemes figyelembe venni. Ahol erős pozitív beállítottságokat tapasztaltunk, ott ez feltehetőleg sikerrel konvertálható a választásokon történő mobilizálásra. Ez az identitásalapú támogatóknál a leginkább egyértelmű. A semlegesen viszonyulók valószínűleg nagyon kevésbé mobilizálhatók bármely magyarországi párt által, míg a jelenlegi kormány ellen szavazók minden bizonnyal csak a negatívan viszonyulók közül kerülhetnek ki, azonban valószínűleg az így vélekedőkre sem lenne jellemző a jelenlegi kormánypártok elleni aktív szerepvállalás.

A VÁLASZTÓJOG ÉS A VÁLASZTÁSOKON VALÓ RÉSZVÉTEL KÉRDÉSEI

A korábbi fejezetekben megpróbáltuk felderíteni, hogy a pártpolitikával és a nemzetpolitikával kapcsolatos különböző attitűdök milyen magyarországi pártpreferenciákat kódolnak. Igyekeztünk az esetleges választási aktivitással kapcsolatos következtetéseket is levonni, azonban eddig ezekhez csak az attitűdök erősségét és beágyazottságát vettük figyelembe, azaz azt, hogy mekkora eséllyel fordíthatók cselekvésekké.

A következőkben röviden kitérünk a kérdéskör explicit megnyilvánulásaira, amelyek azonban feltételezhetően nem fedik le az ezzel kapcsolatos vélemények és attitűdök teljes spektrumát, mert a téma kényessége és a résztvevő fiatalok jellemzően alacsony aktuálpolitikai érdeklődése miatt a téma egy kivétellel csak a Vajdaságban felvett fókusz-csoportokban jelent meg.

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGGAL JÁRÓ VÁLASZTÓJOG ELLENZŐI

Fontos, és további kvantitatív jellegű vizsgálatok igényét felvető tapasztalat volt, hogy ahol a téma felmerült, ott többnyire a választójog kiterjesztésének ellenzésével találkoztunk. A választójoggal kapcsolatos percepciók azonban egyáltalán nem jelentik a kettős állampolgárság intézményének elutasítását – olyan csoportokban is megfigyelhetők az ezt ellenző attitűdök, amelyekben teljes konszenzus volt a kettős állampolgárság örömteliségéről.

A választójog ellenzői (illetve nem nagy jelentőségűnek tartói) elsősorban a magyar belpolitikára történő hatásgyakorlást nem tartják megalapozottnak.

Szerintem ez teljesen hülyeség, mivel nem élek ott...

Ez inkább politikai kérdés Magyarországon. Pártok között. Én szintén a szavazati jogot inkább akik az ottlétük szeretnék. Ha meg lesz oldva, azt konkrétan tudom, miről van szó, az csak a parlamenti képviselőkre, országos képviselő megválasztására lehet szavazni, ez jogilag megoldható, de szerintem nem lenne fontos.

Egy másik ország ügyeibe beleavatkozzunk most, az összes külföldi kapna jogot és elmenne mindig szavazni, akkor megváltoztathatják az állam, az országnak a vezetőségét...

Hogyan? Két helyre neveznek, vagy hogyan működne ez?...

A fenti vélemények elsősorban a magyarországi helyzet alakításába való beleszólásra való jogosultságot kérdőjelezi meg, azonban a második megszólalás némileg eltérő indokot vet fel. Ebben nemcsak a belpolitikai kérdések Magyarországon belülré tartozása jelenik meg, hanem az érdektelenség aspektusa is („nem lenne fontos”).

– Az ellenvélemények között a választójog gyakorlati hasznának hiánya is felmerült:

– Szerintetek járjon, vagy ne járjon?

– Szerintem ne. Nekünk nincs semmi közünk ahhoz, hogy ott mi történik.

– Nem élünk a határon túlon.

... mást választanak ... de velünk semmi változás nem fog történni.

Meg pl., hogyha ... a kenyér lemegy fél árára, akkor itt nálunk az nem fog lemenni, és akkor nekünk abból semmi hasznunk se lesz.

A Vajdaságból származó párbeszédben az eddig ismertetett véleményeken kívül a választójog feleslegességét az érdemi, saját sorsukat érintő változások generálásának hiányával is indokolják.

Ezen idézetek kivétel nélkül a vajdasági területekről származnak, ami felveti a kérdést, hogy vajon regionális jellemzőről vagy a csoportok kialakításából fakadó jellemzőről beszélhetünk-e. Ezt a kérdést csak egy kvantitatív kutatás tudná megválaszolni, azonban

érdemes megjegyezni, hogy ezeken kívül még egy szöveghelyen, egy Erdélyből származó beszélgetésben találkoztunk ugyanilyen attitűddel („*Szerintem az nem helyénvaló, mert hogy mi döntünk arról, hogy ott ki legyen, és ott ki hozza a törvényeket*”), valamint az is elgondolkodtató, hogy pozitív viszonyulást egyetlen szöveghelyen találunk.

A RÉSZVÉTELT TÁMOGATÓ VÉLEMÉNY

Pozitív viszonyulás egyetlen szöveghelyen (egy erdélyi csoportban) jelent meg explicitté téve – érdekes, hogy az érvek egy része nem tér el az elutasítókétól, mégis egy nagyon jelentős eltérés vezet az előzőekkel szembenálló attitűdhöz.

A belpolitikai dolgokkal persze én sem foglalkozom, tehát meg nem is tudnék abban úgy szavazni, hogy melyik utat építsék ki meg a Paksi Atomerőművel mi történjen, de az, hogy ne ilyen emberek álljanak az ország élén, abban szeretnék én is aktívan részt venni és szavazni.

Ebben az esetben sem a belpolitikai ügyekben való véleménynyilvánítás jelenik meg motivációként, sokkal inkább a nagyon elutasított politikai álláspontot képviselő személy (Gyurcsány Ferenc) leváltásának helyeslése. Itt tehát az ellenérzésekből fakad a részvétel igénye.

A SZAVAZÁSOKON VALÓ RÉSZVÉTEL JELLEMZŐI – ÖSSZEGZÉS

Az eredmények értékelésekor nem szabad elfelejtünk, hogy a kérdés csak kevés helyszínen merült fel. Ha figyelembe vesszük elemzésünk korábbi részeit is, ötféle tipikus választói attitűdöt különíthetünk el. Még egyszer jelezzük, hogy a fókuszcsoportos kutatás nem alkalmas a különböző csoportokba tartozók arányának megbecslésére, csak a véleménykülönbségek felderítésére.

1. A jelenlegi kormány elkötelezett támogatói, akik mind identitásbeli mind gyakorlati pozitív hozadékaikat is tapasztalják a könnyített állampolgárság felvételének, valószínűleg könnyen mobilizálhatók a magyar választásokon való részvétellel.
2. A legerősebb politikai attitűdöket nem a Fidesz és Orbán Viktor támogatása eredményezte, hanem az MSZP és elsősorban Gyurcsány Ferenc személyének elutasítása. Ezen attitűdök hosszabb távú fennmaradása azonban kérdéses, az viszont nem megválaszolható, hogy az ide sorolható fiatalok motivációi az első csoportra jellemzők felé mozdulnak-e el, vagy az attitűdök enyhülése a mobilizálhatóság csökkenéséhez vezet.
3. A magyar aktuálpolitikával nem foglalkozó, a nemzetpolitikai lépéseket nem a pártpolitika keretein belül értelmező kisebbségi magyar közösségekben élő fiatalok valószínűleg nehezebben mobilizálhatók. Körükben két csoportot különíthetünk el.
 - a) Az állampolgárság megszerzésének könnyítését minden tekintetben pozitívként tekintők egy része alacsony pártpolitikai érdeklődése miatt mobilizálható nehezen.
 - b) Azok a fiatalok, akik számára a magyar állampolgárság megszerzése eleve nem fontos (a technikai jogosultság nyilvánvaló hiánya mellett), a magyarságtudatot tipikusan érzelmi szinten értelmezik és az állampolgárság gyakorlati következményeit sem tekintik kívánatosaknak.
4. A választójog kiterjesztését szkeptikusan szemlélők a belpolitikai helyzet alakításából történő tudatos kimaradás melletti döntés miatt valószínűleg nem fognak részt venni a választásokon.

5. A kettős állampolgárság intézményét ellenzők között található meg azok, akik feltehetőleg nem szimpatizálnak a jelenlegi kormány tevékenységével. Ilyen irányú attitűdjeik azonban kis valószínűséggel jelennének meg a magyarországi választásokon való részvételben, mert a kormány tevékenységével való elégedetlenség sosem hozta magával bármely alternatíva pozitívként való beállítását, illetve a jelenlegi ellenzéki pártok bármelyikének támogatását.

ÖSSZEGZÉS (HELYETT) – A MOZAIK2011 POLITIKÁVAL KAPCSOLATOS EREDMÉNYEINEK STRUKTURÁLT ÉRTELMEZÉSE

9. táblázat: A politikával kapcsolatos vélemények a MOZAIK2011 kutatásban

Konkrét téma	Kontextus	Jellemző attitűdök, a vélemények oka	Regionális különbségek	Jellemző idézet
Pártokhoz való hozzáállás				
Fidesz, Orbán Viktor				
	pozitív	az előző kormány erős elutasításának eredménye	inkább a nagy-régiókban jelent meg	<i>elmehtek és szerintem az Orbán Viktorra leadhatom a voksomat. Ez az egyik, ami nagyon fontos, a másik dolog, meg úgy gondolom, hogy az, hogy ne kerüljön soha többé a hatalomra olyan ember, aki nem olyan régen volt Magyarország élén</i>
	inkább pozitív	a változás kisebb a kelletténél	nem tapasztalható tendenciák	<i>az új Fideszes politikai rendszer kicsit jelzeti velünk, hogy azért figyelnek ránk</i>
	semleges	a magyarországi politikai helyzet általánosított elutasítása a belpolitikai csatározások miatt	nem tapasztalható tendenciák	<i>És akkor a FIDESZ kormányra lépett, és akkor ő pedig jóváhagyta kétharmados többséggel ott a parlamentben és akkor neki ez nem volt nagy gond, és akkor könnyen szavaztatta meg.</i>
	negatív	az állampolgárságról szóló döntés rossz időzítése	Felvidék	<i>Orbán Viktor egyáltalán nem tárgyalt mondjuk a Magyar Koalíció Pártjával, se másokkal.</i>
	negatív	az állampolgárság bevezetése csak a kormánypártok saját pozícióját erősítő fogás, a határon túliak eszközei ehhez	Csak a vajdasági csoportokban volt tapasztalható, de nem fűződött lokális okokhoz	<i>előbb-utóbb majd szavazati jogot is megkapunk, hogy valakit erősítsünk</i>
MSZP, Gyurcsány Ferenc				
	negatív	a volt kormánypárt és kormányfő általános elutasíthatósága, elsősorban 2004 miatt	régióktól függetlenül mindenhol erősen jelen volt ez a vélekedés	<i>hogyha tisztelt Gyurcsány Ferenc marad a kormányon, akkor biztos nem kapom meg a magyar állampolgárságot</i>

Konkrét téma	Kontextus	Jellemző attitűdök, a vélemények oka	Regionális különbségek	Jellemző idézet
A 2004-es népszavazás hatásai				
Csalódás	negatív	kiábrándultság miatt eltávolodás Magyarországtól	kisrégiókban, ahol az asszimiláció eleve gyorsabb	<i>egy nagy csalódás, most utána, nem tudom. Így hidegen hagy, akkor nincs ez az ügy megvalósulva... egy ökörség volt</i>
Csalódás	negatív	egyszeri, de mélyen traumatikus esemény	csak a kárpátaljai csoportokban volt tapasztalható, de nem füződött lokális okokhoz	<i>a népszavazás után tényleg az volt, hogy akkor itt mindenkinek ... na, akkor nem kellünk senkinek!</i>
Cserbenhagyottság	negatív	fokozatos és folyamatos bizalomvesztés	csak a kárpátaljai csoportokban volt tapasztalható, de nem füződött lokális okokhoz,	<i>idáig mindig bíztak Magyarországgal, és akkor egy tudatalatti elindulás kezdődött, merthogy igen, most Magyarország minket cserbenhagyott</i>
A pártpolitika figyelemmel követése	negatív	Magyarország ügyeitől való teljes elfordulás miatt a magyar állampolgárság nélküli boldogulás	csak az erdélyi csoportokban volt tapasztalható, de nem füződött lokális okokhoz	<i>azután egy picit, úgy esett, hogy lehet, hogy, hogy így is meg tudom én ezt csinálni, e nélkül</i>
Magyar–magyar viszonyok	negatív	a magyarországi magyarok előítéletes megnyilvánulásainak összekapcsolása 2004-ig	csak egy felvidéki csoportban volt tapasztalható, de nem füződött lokális okokhoz	<i>[a népszavazás] szerintem jobban tükrözi a magyarországi magyarok álláspontját, de ebben biztos voltak más tényezők is, amik ehhez vezettek.</i>
A könnyített állampolgárság				
A orosz időzítés percepciója Felvidéken	negatív/ambivalens	a döntés helyesnek minősítése, de az azelőtti párbeszéd hiányolása	Felvidék	<i>már akkor tudtam, hogy ez csak konfliktusokat fog szülni</i>
Állampolgárság mint identitás	pozitív	az identitás felvállalásának szimbóluma, az elfogadottság érzése	mindenhol tapasztaltunk ilyen véleményeket	<i>Jó lesz, hogy papíron is az lesz, amit én érzek.</i>
Állampolgárság mint eszköz	pozitív	az utazás, munkahelyszerzés lehetőségeinek megkönnyítése	ahol ezeket a lehetőségeket megkönnyíti, mindenhol voltak ilyen vélemények	<i>az utazás szempontjából lenne előnyös, mert különben nem érzem annak annyira hiányát, hogy nem vagyok magyar állampolgár</i>
Állampolgárság mint szükségtelen változás				
	semleges	az állampolgárság lehetősége nem változtat az identitáson	nem tapasztalható tendenciák	<i>Ez a celli ez nem számít annyira.</i>

	semleges	gyakorlati haszon híján felesleges kiváltani	tipikusan az EU-tagállamok magyar területein, de a Vajdaságban is	<i>Nem értettem, hogy most mi a lényeg. Hát aki el akar menni Magyarországra ... megcsinálja az állampolgárságot, de, hogy még itt van Szerbiában, én nem értettem a lényegét.</i>
	semleges/negatív	2004 hiteltelenné tette az ilyen próbálkozásokat	Erdély	<i>azután egy picit, úgy esett, hogy lehet, hogy, hogy így is meg tudom én ezt csinálni, e nélkül.</i>
A választójog kiterjesztése				
	semleges/negatív	nem méltányos a beleszólás a magyarországi belpolitikába	nem tapasztalható tendenciák	<i>Szerintem ez teljesen hülyeség, mivel nem élek ott</i>
	semleges/negatív	a saját sorsot érintő kérdésekben a magyar kormány nem kompetens	Vajdaság	<i>hogya ... a kenyér lemegy félárára, akkor itt nálunk az nem fog lemenni, és akkor nekünk abból semmi hasznunk se lesz.</i>
	semleges	a részvétel fontosságának megkérdőjelezése	Vajdaság	<i>ez jogilag megoldható, de szerintem nem lenne fontos</i>
	pozitív	az elutasított vezetők/pártok kormányzástól való távoltartása	nem tapasztalható tendenciák	<i>A belpolitikai dolgokkal persze én sem foglalkozom, tehát meg nem is tudnék abban úgy szavazni, hogy melyik utat építsék ki meg a Paksi Atomerőművel mi történjen, de az, hogy ne ilyen emberek álljanak az ország élén, abban szeretnék én is aktívan részt venni és szavazni.</i>

IRODALOM

- Ablonczy Balázs – Bárdi Nándor (2010): „Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő.” In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöki Hivatal, Budapest. 9–33.
- Bitskey Botond (2010) (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöki Hivatal, Budapest.
- Dobos Ferenc (2011): *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében*. BFI, 2011. <http://www.kmkf.hu/tartalom/asszimilacio.pdf> (utolsó letöltés: 2012. június 10.)
- Egry Gábor (2010): *Otthonosság és idegenség – Identitáspolitika és nemzetfelfogás Magyarországon a rendszerváltás óta*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (2002) (szerk.): *MOZAIK2001 Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.